

PRELIMINARNI IZVJEŠTAJ S PRVE SEZONE ARHEOLOŠKOG ISKAPANJA NA TELL JALULU 1992.

Željko Gregor

Željko Gregor je magistrirao na Newbold Collegeu u Velikoj Britaniji a sada završava doktorske studije iz arheologije na Andrews Universityju u SAD, i bavi se istraživačkim radom na Arheološkom institutu Sveučilišta Andrews.

SAŽETAK:

Preliminarni izvještaj s prve sezone arheološkog iskapanja na Tell Jalulu 1992.

U toku ljeta 1992. godine počela je prva sezona arheološkog iskapanja na Tell Jalulu (Jordan). Otvorena su dva područja, područje "A" u kojem su bile dvije kvadratne jedinice, i područje "B" sa šest kvadratnih jedinica. Autor, koji je i sam sudjelovao u iskapanju, sustavno opisuje tijek iskapanja i ukratko opisuje utvrđene faze nastanjenosti u područjima A i B. U oba je područja otkriveno da je antički grad bio porušen i spaljen oko 1000. god. pr. Kr. Novi je grad bio ponovo sazidan u toku devetog stoljeća pr. Kr., porušen sredinom istog stoljeća, te ponovo sazidan krajem devetog ili početkom osmog stoljeća pr. Kr. Nedugo zatim i ovaj je bio u potpunosti uništen, poslije čega je mjesto bilo nenastanjeno.

Tijekom ljeta 1992. Andrews University je sponzorirao arheološku ekspediciju u regiji Madabe (Jordan).¹ Ova sezona je bila samo jedna od mnogih dosad već ostvarenih pod nazivom Madaba Plains Project (MPP).² U toj istoj regiji već se po četvrti

1 Zahvaljujem se Randallu W. Younkeru, direktoru iskapanja, i Ralphu Hendrixu, bez čije suradnje ostvarenje ovog članka ne bi bilo moguće. Sve slike su izdane uz dopuštenje Horn Arheological Museum Andrews University.

2 Za omogućavanje iskapanja na Tell Jalulu potrebno je zahvaliti sljedećim osobama: dr. Šafwanu Tellu, generalnom direktoru Ministarstva za starine u Jordanu, generalu Acashu es-Zebenu, vlasniku Tell Jalula; te mnogobrojnim

put iskapalo na lokalitetu Tell el-Umeiri³, dok je istodobno to bila prva sezona za Tell Jalul.

Tell Jalul je smješten oko 5 kilometara istočno od suvremenoga gradića Madabe, a zauzima površinu od oko 7,5 hektara i ujedno je jedan od najvećih antičkih gradova u široj okolici. Zbog svoje veličine i izuzetnog strateškog položaja jasno je da je Tell Jalul igrao posebno važnu ulogu tijekom svog višestoljetnog postojanja.⁴ S time što je smješten u središtu Madapske nizine, njegov pad je značio i pad cijele regije. Prema ovoj činjenici arheološko iskapanje će pomoći u rekonstrukciji povijesti, kako samog lokaliteta tako i cijele madapske regije.

Unatoč tome što je zanimanje za ovaj arheološki lokalitet od uvijek bilo veliko, realizacija samog iskapanja je bila nemoguća uslijed sljedećih razloga: 1) Budući da je sam lokalitet načinjen od višeslojnih naslaga, koje su nastale tijekom mnogih rušenja i zidanja novih građevina na već porušenim, formirao uzvišicu visoku 15-20 metara,⁵ iskorišten je u posljednja dva stoljeća kao groblje. Najviši dio, koji se nalazi na zapadnoj strani ovog lokaliteta, još uvijek služi istoj namjeni. Zbog toga su se seljani, koji ga još uvijek koriste, oštro usprotivili bilo kakvoj arheološkoj aktivnosti, bojeći se da bi se njihovi pokojnici na taj način oskvrnili. 2) U neposrednoj blizini Tell Jalula jordanske su vlasti

predstavnicima Ministarstva za starine koji su svojom svakodnevnom nazočnošću i dobrovoljnim radom uvelike pridonijeli ostvarenju ovog projekta.

³ O prijašnjim rezultatima sa iskapanja na Tell el-Umeiri možete više čitati u Lawrence T. Geraty, "A Preliminary Report on the First Season at Tell el-Umeiri (June 18 to August 8, 1984)," *AUSS* 23 (1985): 85-110; Lawrence T. Geraty, Larry G. Herr, and Oysten S. LaBianca, "The Joint Madaba Plains Project: A Preliminary Report on the Second Season at Tell el-Umeiri and Vicinity (June 18 to August 6, 1987)," *AUSS* 26 (1988): 217-252; Randall W. Younker, Lawrence T. Geraty, Larry G. Herr, and Oysten S. LaBianca, "The Joint Madaba Plains Project: A Preliminary Report of the 1989 Season, Including the Regional Survey and Excavations at El-Dreijat, Tell Jawa, and Tell el-Umeiri (June 19 to August 8, 1989)," *AUSS* 28 (1990): 5-52; Randall W. Younker, Lawrence T. Geraty, Larry G. Herr, i Oysten S. LaBianca, "The Joint Madaba Plains Project: A Preliminary Report of the 1992 Season, Including the Regional Survey and Excavation at Tell Jalul and Tell el-Umeiri (June 16 to July 31, 1992)," *AUSS* 31(1993): 205-238; Lawrence T. Geraty, *Madaba Plains Project: the 1984 Season at Tell el-Umeiri and Vicinity and Subsequent Studies* (Berrien Springs: Andrews University Press, 1989); Larry G. Herr, *Madaba Plains Project: the 1987 Season at Tell el-Umeiri and Vicinity and Subsequent Studies* (Berrien Springs: Andrews University Press, 1991).

⁴ O položaju Tell Jalula te o mogućem imenu kojim se nazivao u antičko doba vidi Željko Gregor, "Gdje se nalazio biblijski Hešbon?," *BP* 1(1993):129-145.

⁵ Vidi sliku 1.

počele, tijekom šezdesetih godina, s izgradnjom moderne međunarodne zrakoplovne luke. Zbog tajnosti ovog pothvata, a i veoma napete situacije između Izraela i ostalih arapskih zemalja, vlasti su odlučile da ne dozvole nikakve aktivnosti stranaca u široj okolici aerodroma.

Kako se politička situacija stabilizirala, s obzirom na šezdesete godine, a ujedno se zajamčilo seljanima da se neće iskopati u blizini groblja, tijekom ljeta 1992. omogućena je prva sezona arheološkog iskopavanja na Tell Jalulu.⁶

Gdje, zašto, i kako iskopati?

Zbog ograničenja radne snage i novčanih sredstava, rukovodstvo iskopavanja je odlučilo da se otvore samo dva područja. Već su spomenute okolnosti eliminirale svaku pomisao da se iskopa na najvišem dijelu, pa su stoga direktor i njegovi uži suradnici odlučili da se postave područja na istočnom i sjeveroistočnom dijelu lokaliteta.⁷ Jasno je da je akropola grada bila upravo na njegovu najvišem, zapadnom dijelu, i da bi iskopanje donijelo najbogatije rezultate upravo u ovom dijelu grada. Kraljevska palača, hram, kuće uglednijih građana, pa možda i gradska knjižnica, ako je postojala, vjerojatno su se nalazili upravo na tom najuzvišenijem dijelu.

Uz navedene objekte koji se smatraju najplodonosnijima, i koji bi trebali donijeti najbogatija otkrića, postoje i mnogi drugi koji ne zahtijevaju tako prominentnu lokaciju. Neki od njih su javna tržnica, spremište za vodu, obrambeni sistem zidova, pa i gradska vrata s pojačanim kulama i stražarnicama. Otkriće bi ovih zdanja uvelike pomoglo u razumijevanju kako ekonomskog i političkog tako i socijalnog poretka antičkog doba cijele regije.

6 U realizaciji ovog povijesnog pothvata sudjelovali su: Randall W. Younker, direktor; David Merling, pomoćnik direktora i rukovoditelj područja A; Jim Fisher i Penny Clifford, rukovoditelji područja B kao i kvadratnih jedinica B3 i B6; Michael Hasel, rukovoditelj kvadratne jedinice A1; Zeljko Gregor, rukovoditelj kvadratne jedinice A2; Richard Dorsett, rukovoditelj kvadratne jedinice B2 i B4; Jennifer Groves, rukovoditeljica kvadratne jedinice B5; Jalal Abu Hamdan, rukovoditelj kvadratne jedinice B8; te dobrovoljci Richard Aguilero, Artur Stele, Stephanie Elkins, Walter Lazenby, Paul Oakely, Richard Perkins i Claoma Fearing. Predstavnik poslan od strane Ministarstva za starine bio je Adeeb Ahu Shmais.

7 Vidi sliku 2.

Stoga je rukovoditeljstvo izabralo najistočniji dio grada, označen kao *područje B*. Uloga je ovog područja bila otkriti ulaz i zdanje glavnih gradskih vrata. Iako se na površini ne mogu zamijetiti nikakvi ostaci ruševina, prema konfiguraciji tla moglo se naslutiti da se ispod površine kriju ruševine očekivanih zdanja.

Osim ovog područja otvoreno je i *područje A* locirano u sjeveroistočnom dijelu Tell Jalula. Uloga je ovog područja bila pronaći obrambeni sistem zidova. Stoga je ovo područje pažljivo odabrano i smješteno je upravo na najvećoj strmini lokaliteta.

Kad su područja bila izabrana uslijedilo je pažljivo iskapanje prema uobičajenoj tehnologiji metodologije⁸, poznatom kao *kvadrat-balk* sustav.⁹ Uredne zabilješke rukovoditelja kvadratnih jedinica¹⁰ pod nadzorom rukovoditelja područja i direktora omogućile su sljedeći izvještaj, ostvaren suglasnošću cjelokupna rukovodstva.

Područje A

Na ovom području otvorene su dvije kvadratne jedinice, A1 i A2, u kojima je pronađeno 12 faza nastanjenosti.¹¹

Faza 12. Ovoj fazi pripadaju *loci* iz kvadratne jedinice A2 (njih sedam) a označeni su sljedećim brojevima: *locus* 24, 25, 26, 29, 31, 33 i 35, te jedan *locus* iz kvadratne jedinice A1. Svi zajedno čine debeli sloj (oko 1 metar) ostatka razaranja smiješanih s velikom količinom pepela.¹² Ovaj je sloj bio uznemiren time što je kroz njega kasnije iskopano nekoliko rupa

8 O razvoju metodologije arheološkog iskapanja u Palestini vidi P.R.S. Moorey, *Excavation in Palestine* (Guildford: Lutterworth Press, 1981), četvrto poglavlje.

9 O rasporedu kvadratnih jedinica na području kao i položaj *balka* vidi sliku 7. *Kvadrat-balk* sistem je po prvi puta bio uveden na tlu Palestine kada je bio iskapan grad Jerihon. Kathleen Kenyon je prvi arheolog koja je s uspjehom uvela ovu metodu iskapanja. Područje koje se želi iskopati podijeli se u kvadratne jedinice 5x5 metara, s time da se između tih kvadratnih jedinica ostavi sloj zemlje u širini od jedan metar (koji se zove *balk*). Kada se dosegne željena dubina, slojevi se naslaga mogu veoma dobro uočiti i proučavati na vertikalnim stranicama *balka*. Na taj se način stratigrafija iskopanog materijala može ispravno protumačiti.

10 Značenje ovog i svih drugih arheoloških termina možete naći na listi arheološke terminologije na kraju ovog članka.

11 Iako su faze označene od 1 do 12 kao što su pronađene kod iskapanja (što znači da je faza 1 najgornji sloj, koji je prvi iskapan a faza 12 posljednji), kod njihova opisa proslijedit ćemo prema njihovoj kronološkoj postojanosti (što znači da ćemo opisati prvo najranije slojeve počevši od faze 12 i proslijediti prema najkasnijoj, fazi 1).

12 Vidi sliku 3.

i temelji za zid pod brojem 32 i 22 u jedinici A2 (o čemu ćemo kasnije)¹³, što je uvelike otežalo iskapanje. Zasad nisu pronađeni nikakvi građevinski ostaci ni na jednom području koji bi pripadali ovoj fazi aktivnosti.

Pepeljasti sloj, koji je pronađen u oba područja, i u svim kvadratnim jedinicama, svjedoči o sveopćem razaranju vatrom cijelog lokaliteta. Budući da je u ovom sloju pronađena velika količina razbijene grnčarije koja jasno pripada I željeznom dobu (1200-1000 pr. Kr.), očito je da je došlo do uništenja cijeloga grada negdje oko 1000 god. pr. Kr. U najvećem su broju predstavljeni vrčevi ili ćupovi s ovratnikom¹⁴, i raznovrsne zdjele vijugava oblika.

Zasad je teško pretpostaviti tko je uzročnik ovog uništenja. Nekoliko će sljedećih sezona iskapanja zacijelo pomoći u rješavanju ovog problema.

Određena je količina životinjskih kostiju pronađena kroz ovu cijelu fazu. Prema procjeni stručnjaka oko 76% od svih kostiju pripadaju sitnoj stoci (ovce i koze), dok samo 21% pripada krupnoj stoci (govedo). Ovaj je podatak izrazito važan u procjenjivanju načina života onog vremena. Budući da većina kostiju pripada sitnoj stoci, jasno je da su se ljudi bavili stočarstvom. Međutim, korisno je zamijetiti nazočnost krupne stoke koja se koristila za agrikulturne aktivnosti (kao što su oranje i dovoz žetve). Prema tome, osim stočarstva, razne su ratarske aktivnosti bile značajan faktor u sveopćoj opskrbi stanovništva živežnim namirnicama onoga kraja tijekom I željeznog doba.

Faza 11. Ova faza je predstavljena zidom (označenim pod br. 32) koji prolazi pored samog južnog *balka* u kvadratnoj jedinici A2, a usmjeren je od istoka prema zapadu.¹⁵ Kako je zid smješten uz sam *balk*, njegova južna strana ostala je neiskapanom ove sezone. Zbog toga nije moguće odrediti njegovu debljinu, ali se pretpostavlja da je iste debljine kao i zid 22 koji se nalazi

¹³ Vidi sliku 3.

¹⁴ Ćup s ovratnikom (malo zadebljanje koje se prostire oko cijelog vrata posude) jedan je od najkarakterističnijih oblika za I željezno doba, i koristio se na svim veličinama ćupova (od onih najmanjih, za svakidašnju upotrebu pa do onih najvećih koji su služili kao posude za ostavu - kao takvi mogli su biti preko 100 litara kapaciteta).

¹⁵ Vidi sliku 3.

na njemu. Kamenje korišteno za izgradnju zida 32 nije neke impresivne veličine pa se stoga zaključuje da nije služio kao glavni obrambeni zid. Prema tim podacima može se zaključiti da je to bio zid neke zgrade unutar gradskih zidina. U tom slučaju gradski zid bi se trebao nalaziti sjeverno od zida 32.

Od ovog je zida ostalo svega dva, najniža sloja kamenja na kojima je sazidan zid 22. Usprkos tomu na zapadnom *balku* se može primijetiti tamni pepeljasti sloj, debljine svega nekoliko centimetara, a služio je kao temeljni kanal koji je iskopan da bi se mogao postaviti zid 32.¹⁶ Zbog tanakoće ovog kanala nemoguće je točno odrediti kojem periodu je pripadao ovaj zid. Međutim postoji opravdana sumnja da je mogao biti izgrađen tijekom 9. stoljeća pr. Kr.¹⁷

Faza 10. Kad je porušen zid 32, moglo bi se očekivati da je sljedeća faza nastanjenosti bila predstavljena zidom 22, koji je sazidan izravno na zidu 32. Međutim to se nije dogodilo. Postoji vjerojatnost da je u stanovitom razdoblju (možda svega desetak godina) ovo mjesto bilo napušteno. Da je ovaj zaključak ispravan, svjedoči dio rupe koji se jasno vidi na zapadnom *balku*, kroz koju je iskopan temeljni kanal za zid 22.¹⁸ Premda je mjesto bilo napušteno, ova rupa (označena kao *locus* 36) govori da je na njoj postojala nekakva aktivnost.

Ovoj fazi napuštenosti pripadaju još dvije rupe vidljive na sjevernom *balku*. Budući da se obadvije većim svojim dijelom nalaze u sjevernom *balku*, i kao takve neiskapane, teško je odrediti vrijeme kada su bile u upotrebi (moguće sredinom 9. stoljeća pr. Kr.).

Moguće je da je rupa 36 iskopana da bi se došlo do nižih slojeva zida 32, čije bi se kamenje iskoristilo na nekom drugom mjestu. Međutim, uloga ostalih dviju rupa zasad je nepoznata.

Faza 9. Nakon izvjesnog broja godina nenastanjenosti došlo je vrijeme kada je sazidan zid 22 izravno na zidu 32. Ovaj put

16 Vidi sliku 3.

17 Vrijeme ovog zida zasnovano je na vremenu onoga iznad njega. Jasno je da je zid 32 prethodio zidu 22. Grnčarija pronađena u temeljnom kanalu zida 22 svjedoči da je bio izgrađen tijekom 9/8. stoljeća pr. Kr. U tom je slučaju zid 22 građen nešto ranije, vjerojatno u toku ranijih godina 9. stoljeća pr. Kr.

18 Vidi sliku 3. Dio ove rupe se očito primjećuje kao tamni materijal desno od temeljnog kanala koji je vidljivo svjetlije boje.

razlika u materijalu je očita. Dok je niži zid 32 bio zidan manjim kamenjem, ovaj 22 zid je građen očito boljim materijalom. Veličina kamena pa i boja je vidljivo različita. Iako je sada kamenje impresivnije, još uvijek je presitno da bi se i taj zid mogao smatrati kao glavni obrambeni zid. Zasad je uloga ovog zida nejasna. Nadamo se da će sljedeća sezona iskopanja pomoći u razumijevanju njegove uloge.

Budući da južna strana zida nije mogla biti iskapanja (zbog navedenih razloga), određivanje njegove starosti ovisno je o materijalu pronađenom u temeljnom kanalu, koji se nalazi na njegovoj sjevernoj strani. Pronađena grnčarija jasno pokazuje da je zid bio sazidan krajem 9. i početkom 8. stoljeća pr. Kr.

Faza 8. Široka rupa iskopana je u rastresitim slojevima faze 12. Svojom se širinom prostire gotovo kroz cijelu širinu kvadratne jedinice A2.¹⁹ Dno ove rupe, kao i njezine stijenke bilo je obložene slojem bijelog kašastog materijala. Analiza je otkrila da je kašasti materijal kojim je obložena rupa bio načinjen od slame. Uslijed mnogih stoljeća slama se pretvorila u kašastu smjesu u obliku sitne piljevine.

Vrijeme upotrebe ove rupe određeno je materijalom kojim je bila zatrpana kada je izišla iz upotrebe. Postoji osnovana sumnja da rupa nije bila u upotrebi u isto vrijeme kao i zid 22 (između rupe i zida nije pronađena nikakva veza). Ostaci razbijene grnčarije očito upućuju da je rupa bila u upotrebi tijekom 7. stoljeća pr. Kr. U ovu svrhu mogu se spomenuti ostaci uredno i jednako ispolirane grnčarije, kao i mnogi predmeti nađeni u njoj.²⁰

Faza 7. Iznad rupe iz faze 8 nalazi se još jedna rupa koja označuje ovu fazu. Za razliku od prethodne ova rupa nije obložena nikakvim materijalom i njeni ostaci su mnogo siromašnijeg sadržaja. Osim mnogobrojnih životinjskih kostiju i razbijene grnčarije nista drugo nije pronađeno. Procjenjuje se da je vrijeme njene upotrebe bilo u kasnijim godinama 7. stoljeća pr. Kr. Koliko je godina prošlo između vremena ovih dviju rupa teško je reći.

¹⁹ Vidi sliku 4.

²⁰ Od mnogih predmeta mogu se spomenuti: vodilice za tkalački stroj sačinjene od kostiju ovaca ili koza, prsten načinjen od alabastera, koštani privjesak načinjen u obliku malog čekića, te mala glinena glava konja.

Međutim, sloj zemlje koji ih dijeli usmjerava na otprilike nekoliko desetljeća.

Faza 6. Ovo je faza nenastanjenosti a predstavljena je slojevima izravno iznad zida 22 (*locus* 18), te iznad rupe iz prethodne faze (*locus* 20). U ovoj fazi nije pronađen nijedan komadić grnčarije koji bi pripadao kasnijem dobu od 7/6. stoljeća pr. Kr.

Faza 5. Slojevi su prethodne faze bili zapečaćeni tankim slojem maltera načinjena od vapna koji predstavlja fazu 5. Malter, debljine oko 5 centimetara, jednako je rasprostranjen preko gotovo cijele površine kvadratne jedinice A2. Zanimljivo je spomenuti da premalterisana površina nije bila ravna, nego udubljena. Dok je uloga ovakvog prostora jasna (služila je kao gumno gdje se odvajalo žito od slame i pljeve), vrijeme u kojem je bilo u upotrebi potpuno je nepoznato. Nesumnjivo, bilo je upotrebljavano između faze 6 (6. stoljeća pr. Kr.) i faze 4 (12-15. stoljeća po. Kr.), što mu daje raspon od oko 20 stoljeća. Budući da nije moglo biti u upotrebi tijekom svih tih godina, teško je konkretnije odrediti doba njegove upotrebe.

Faza 4. Kad se malterisani pod iz faze 5 prestao upotrebljavati, došlo je razdoblje u kome su se preko njega nakupile naslage zemlje, koje predstavljaju fazu 4. U njoj su pronađeni ostaci grnčarije iz ranog, srednjeg, i kasnog brončanog doba, I i II željeznog doba, te Ayyubid/Mamluk doba.²¹

Faza 3. Iznad naslaga zemlje iz prethodne faze pronađen je zemljom nabijeni pod. Njegova upotreba nije jasna iako se može naslutiti da je bio upotrebljavan tijekom Ayyubid/Mamluk doba. Svojom se širinom prostire gotovo preko cijele površine kvadratne jedinice A2 i nalazi se samo dvadesetak centimetara ispod površine zemlje.

Faza 2. Ova je faza sačinjena od mnoštva grobova iskopanih tijekom prve sezone. Budući da su iskopani grobovi veoma plitki, i nikakvi predmeti nisu pronađeni ni u jednome od njih, može se zaključiti da su pripadali vrlo siromašnom sloju društva. Prema sugeriranju mještana, grobovi su pripadali robovima plemena Beni Sakr iz 19. stoljeća. Svaki pokojnik je sahranjen na

²¹ Ayyubid/Mamluk doba trajalo je od 1174-1516, kada su Turci osvojili Palestinu. Za ostale arheološke periode vidi tablicu na str. 144 prethodnog broja *BP*.

taj način da je okrenut prema jugu (Meka), što jasno pokazuje da se radi o muslimanskom stanovništvu. Zbog te činjenice sve kosti pokojnika su pažljivo sakupljene i ponovo sahranjene na modernom groblju smještenom na akropoli Tell Jalula. U obadvjema kvadratnim jedinicama područja A pronađeno je 18 grobova, od kojih su 7 bili ostaci djece, u starosti od dvije do pet godina.

Faza 1. Naslage zemlje na samoj površini čine ovu najkasniju fazu aktivnosti na Tell Jalulu.

Područje B

Za razliku od područja A, gdje je otvoreno samo dvije, na području B otvoreno je šest kvadratnih jedinica, koje su obilježene oznakama B2, B3, B4, B5, B6, i B8. Tijekom cijele sezone iskapanje se vršilo u prvih pet kvadratnih jedinica dok je B8 bila otvorena tek u toku dva posljednja tjedna. Zbog kratkoće vremena u njoj nije došlo ni do kakvih otkrića, i zbog toga ovu jedinicu nećemo ni opisivati.

Na ovom je području otkriveno osam faza ljudske aktivnosti.

Faza 8. Debeli sloj popaljenog materijala smiješana s pepelom koji predstavlja ovu fazu pronađen je u kvadratnim jedinicama B3, B4, i B6. U smjesi izgorjelog materijala i zemlje pronađena je velika količina razbijene grnčarije iz I željeznog doba i kasnog brončanog doba. Najkarakterističniji oblici iz I željeznog doba jesu vrčevi s ovratnikom i zdjele vijugava oblika, dok je kasno brončano doba predstavljeno sa linijama crvene boje i posuda koničnog (stožastog) oblika. Ova faza odgovara fazi 12 iz područja A i pokazuje da je došlo do totalnog uništenja cijelog lokaliteta krajem I željeznog doba (oko 1000 god. pr. Kr.).

Iako dosad nisu pronađeni nikakvi ostaci građevina koji bi pripadali ovom periodu, arheolozi se nadaju da će naredna sezona (ljetno 1994.) donijeti odgovor na ovu zagonetku.

Faza 7. U kvadratnim jedinicama B4 i B6 pronađena je popločena površina koja je postavljena upravo na popaljenim ostacima iz prethodne faze.²² Materijal upotrijebljen za izgradnju ovog pločnika je kamen vapnenac veoma lijepo obrađen. Vidljivo

²² Vidi sliku 5.

je da su graditelji pažljivo i dosta ravno isklesali njegovu gornju stranu, dok je donja strana prilično gruba. Premda je površina ploča dosta ravna, njihov površinski oblik je potpuno iregularan. U prosjeku, debljina ploča iznosi od deset do devedeset centimetara. Kako su nepravilna oblika, jasno je da su graditelji bili primorani da praznine između blokova ispune manjim kamenjem i tako proizvedu popločenu površinu u cijelosti.

Uzduž njegove zapadne strane postavljen je potporni zid²³ čija je uloga bila da zaustavi obrušavanje zemlje na popločenu površinu tijekom kišnih sezona. Debljina je ovog potpornog zida oko pola metra i sačinjen je od jednog reda kamena.

Pločnik je protumačen kao popločeni put koji je vodio prema glavnim vratima grada i jedan je od najbolje sačuvanih na cijelom teritoriju Transjordanije. ²⁴ Kao takav bio je u upotrebi tijekom 9. stoljeća pr. Kr. kao i zid 2 iz područja A2.

Faza 6. Krajem 9. stoljeća pr. Kr. došlo je do uništenja lokaliteta i pločnik je izašao iz upotrebe. Tijekom godina, što zbog rušenja što zbog nanosa vjetrom, nakupio se sloj zemlje debljine oko jedan metar, i veoma je vidljiv u kvadratnim jedinicama B i B6. Bilo je to vrijeme kada je lokalitet bio nenasatanjen, i ova faza bi se mogla usporediti s fazom 10 iz područja A. Materijal pronađen u ovim naslagama pripada 9/8. stoljeću pr. Kr.

Faza 5. Ovoj fazi pripada rov koji je iskopan da bi se došlo do kamena potpornog zida iz faze 7. Rov je pronađen samo u jedinici B6.

Faza 4. Novi je pločnik sagrađen na naslagama iz faze 6 pod istim nagibom i vrlo sličnim materijalom kao i prethodni. Pronađen je u svim kvadratnim jedinicama područja B, osim jedinice B6. Ovaj je pločnik bio u upotrebi u isto vrijeme kada i zid 22 iz područja A (faza 9). Postavljen je pod kosinom, što svjedoči da su gradska vrata u neposrednoj blizini. Sam pločnik graniči s potpornim zidom koji je imao istu ulogu kao i potporni zid iz faze 7. Međutim, ovaj je mnogo impresivniji. Sagrađen je

²³ Vidi sliku 5.

²⁴ Slični pločnici su pronađeni u Izraelu na Tell Danu (Galileja) i na Tell Bersabeji (Judeja).

od nekoliko redova kamena koji su mu dali širinu od oko 1,5-2 metra.²⁵

Faza 3. Nastupio je i drugi period uništenja, nakon kojega je lokalitet ponovo bio napušten. U tom vremenu ponovno je doslo do akumulacije materijala na gornjem pločniku. Naslage izazvane ponovnim uništenjem mogu se uočiti u svim kvadratnim jedinicama područja B. Razbijena grnčarija pronađena u tom sloju pripada 9/8. stoljeću pr. Kr., koja ujedno i označuje vrijeme upotrebe pločnika kao i vrijeme njegovog uništenja.

Faza 2. Nekoliko se grobova u kojima su bili pohranjeni robovi moglo naći i na ovom području. Otkrivena su dva dječja groba u jedinici B2 i četiri groba u jedinici B. I ovi su ostaci, kao i oni iskopani na području A ponovo sahranjeni na akropoli lokaliteta gdje je današnje groblje.

Faza 1. U ovom području kao i na podruju A ova faza je predstavljena površinskim i potpovršinskim slojevima naslaga iz suvremenog doba.

Zaključak

Prema otkrivenim podacima tijekom prve sezone iskapanja mogu se donijeti sljedeći zaključci o ljudskoj aktivnosti na Tell Jalulu tijekom narednih arheoloških razdoblja.

Kasno brončano doba (1550-1200. pr. Kr.). Iako nije otkriven nijedan sloj naseljenosti koji bi pripadao ovom vremenu, mnoštvo razbijene grnčarije iz ovog doba svjedoči da je Tell Jalul bio naseljen tijekom kasnog brončanog doba.

I željezno doba (1200-1000. pr. Kr.). Debeli sloj paljevine pomiješan s velikom količinom pepela (na nekim mjestima preko jedan metar) ukazuje da je ovaj grad bio uništen oko 1000. god. pr. Kr. Međutim nikakva građevina nije pronađena koja bi pripadala istom razdoblju.

Rano II željezno doba (1000-700. pr. Kr.). Najraniji građevinski ostaci dolaze iz ovog razdoblja (početak 9. stoljeća pr. Kr.) i nađeni su na oboma područjima. Tijekom nekoliko sljedećih desetljeća došlo je do uništenja cijelog naselja i krajem

²⁵ Vidi sliku 6.

9. ili početkom 8. stoljeća pr. Kr. izgrađena su nova zdanja, veoma slična prethodnima.

Kasno II željezno doba (700-586. pr. Kr.). Iz ovog vremena nisu pronađeni nikakvi građevinski ostaci. Međutim na lokalitetu je bilo nekakvih aktivnosti, o čemu svjedoči nekoliko rupa koje su korištene tijekom 7. ili 6. stoljeća pr. Kr.

Nakon više stoljeća napuštenosti Tell Jalul je poslužio obližnjim seljanima kao groblje. Danas je samo najuzvišeniji dio (akropola) lokaliteta još uvijek u istoj uporabi.

SUMMARY:

Preliminary Report on the First Season of Archaeological Excavation at Tell Jalul 1992

The first season of excavation was conducted at Tell Jalul during summer 1992, when two fields were opened. In the field A, there were two squares and field B contained six squares. The author, who himself participated in the excavation, describes systematically the phases of settlement in the fields A and B. In both fields, it was discovered that the city was destroyed ca. 1000 BC. During the beginning of 9th century BC, a new city was established and again destroyed, sometime in the middle of the century. Toward the end of 9th or beginning of 8th century, another settlement was established and destroyed shortly thereafter. It appears that the site was then abandoned.

Značenje nekih arheoloških termina

Balk. Neiskapani dio zemljišta ostavljen između kvadratnih jedinica za proučavanje slojeva naslaga.

Cilindrični pečat. Predmet formiran u obliku cilindra (valjka), izrezbaren preko cijele vanjske površine. Kad bi se prevaljala mekana površina (glina), pečat bi ostavio izdekorirani trag.

Dijagnostični komadić грнčarije. Svaki komadić koji može otkriti karakteristiku cijele posude.

Kiln. Velika peć upotrebljavana u antičko doba u industriji za pečenje glinastog posuđa.

Kvadratna jedinica. Dio površine određen za iskapanje, i sastavni je dio područja.

Locus, (mn. loci). Jedinica unutar jednog sloja zemlje koja se znatno razlikuje od ostalih iz istog sloja, po boji, materijalu itd. Svakoj jedinici se daje drugačiji broj tijekom iskapanja zbog identifikacije.

Ostracon, (mn. *ostraca*). Komadić razbijene grnčarije koji je upotrijebljen za pisanje u antičko doba.

Područje. Veći dio površine izabran za iskapanje a sastoji se od nekoliko kvadratnih jedinica.

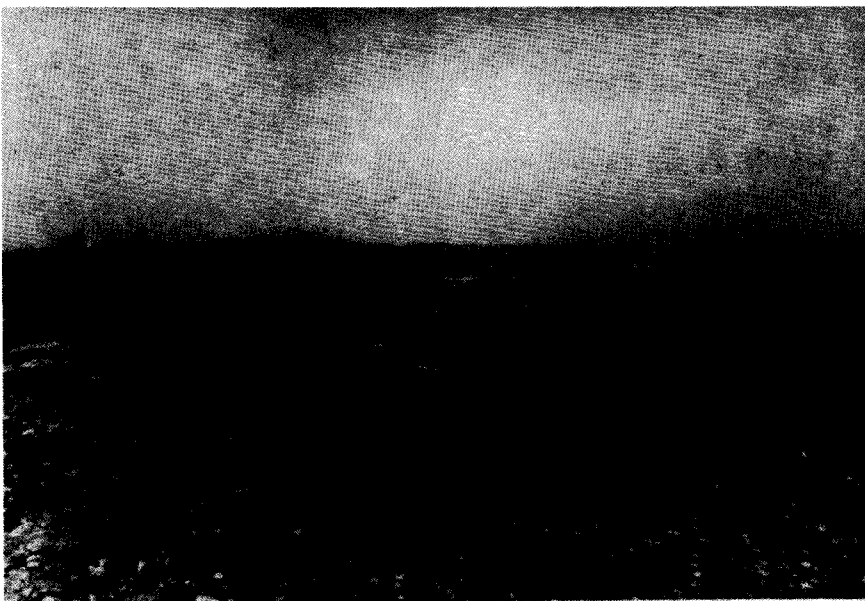
Potporni zid. Zid izgrađen da zadrži odronjavanje zemlje na strmini.

Scarab. Pečat u obliku bube čiji se donji dio izrezbario u potpis vlasnika i služio za zapečaćivanje dokumenata ili posuda prije pečenja.

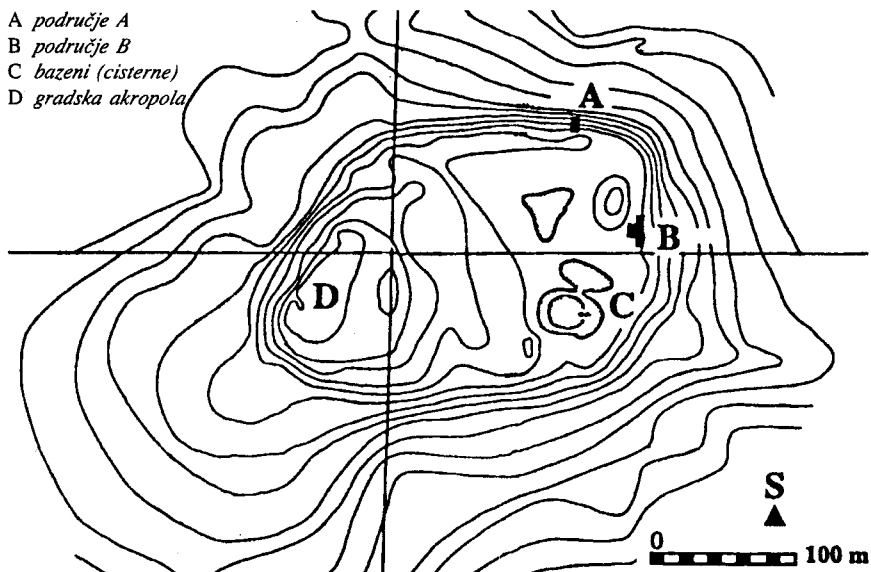
Slip. Gusta smjesa načinjena od malo gline i mnogo vode (kao umak) u koju bi se umočila posuda prije pečenja. U smjesu bi se mogle ubaciti i razne boje za dekoraciju (crna, siva, crvena, žuta, bijela boja).

Stratum, (mn. *strata*). Sloj naslaga koji pripada jednom arheološkom razdoblju.

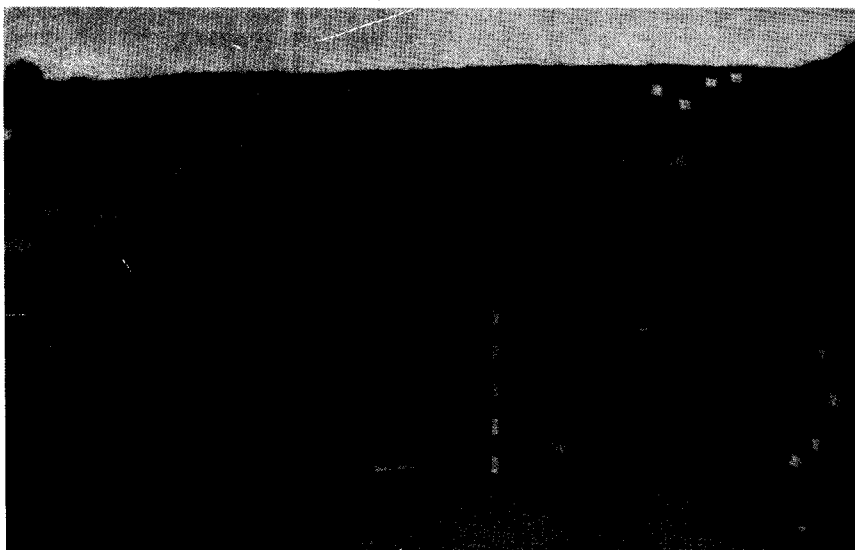
Tell. Uzvišica nastala višestoljetnim razaranjima i ponovnom izgradnjom naselja na porušenima.

SLIKA 1: Pogled na Tell Jalul s istočne strane.

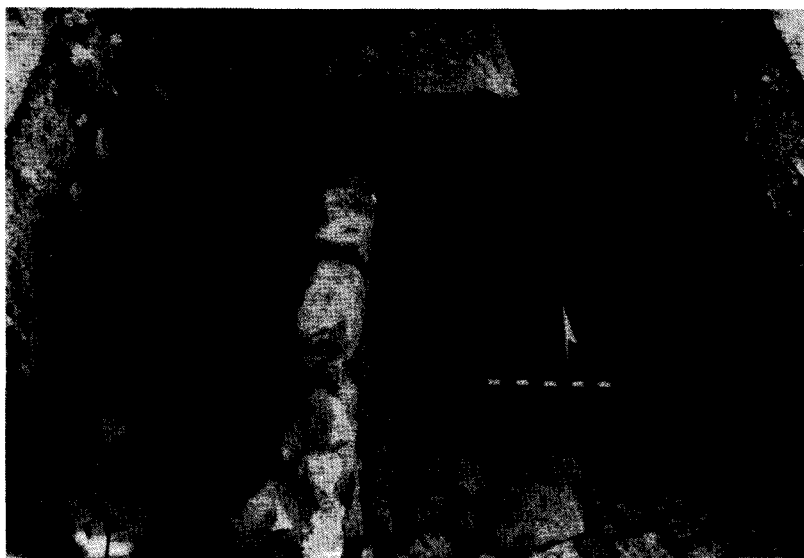
SLIKA 2: Topografski zemljovid Tell Jalula

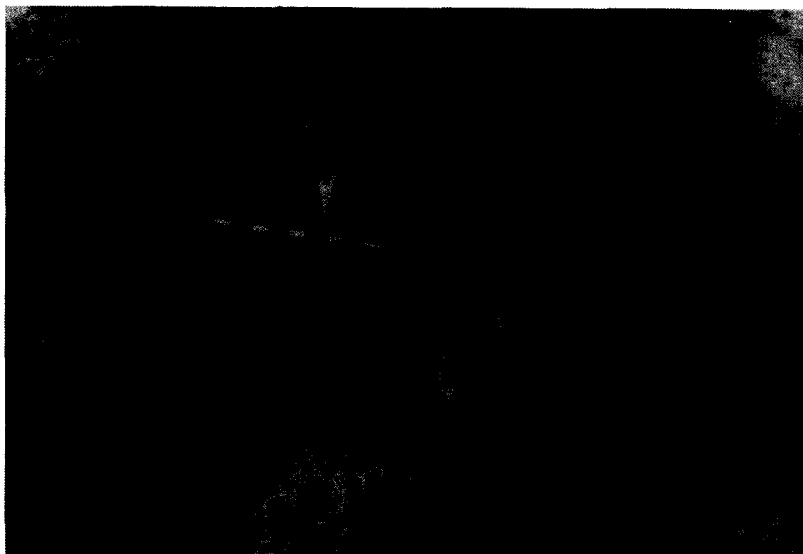
SLIKA 3: (Strelica pokazuje na sjever) Zapadni balk kvadratne jedinice A2. Zapazi zid na lijevoj strani slike, temeljni kanal za gornji dio zida (svijetli materijal desno od zida), uski temeljni kanal za donji zid (tamni materijal desno od zida), debeli sloj paljenog materijala u visini od više nego jedan metar, jamu koja je iskopana kroz paljeni materijal (desno od temeljnog kanala za gornji zid).

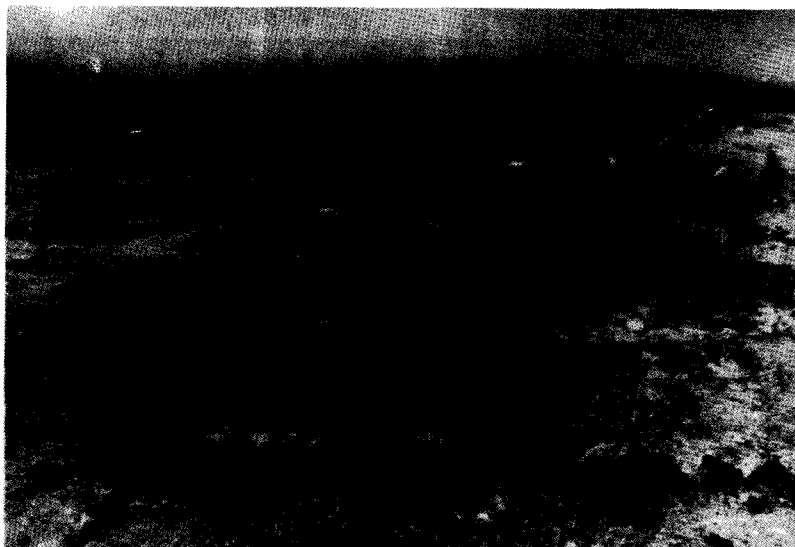
SLIKA 4: *Jama u kvadratnoj jedinici A2. Zapazi bijeli materijal koji se nalazi na dnu jame.*

SLIKA 5: *Dva pločnika u kvadratnoj jedinici B4. Zapazi popločenu površinu u desnom donjem dijelu slike, potporni zid u sredini slike, te dio gornjeg pločnika u gornjem lijevom dijelu slike, sloj naslage između dvaju pločnika također.*

SLIKA 6: Pločnik u kvadratnoj jedinici B3. Zapazi pločnik i njegov široki potporni zid.

SLIKA 7: Raspored kvadratnih jedinica na području B. Zapazi položaj balkova koji dijele kvadratne jedinice.

(Sve su slike objavljene uz dopuštenje "Istitute of Archaeology" i "Horn Archaeological Museum", Andrews University, Berrien Springs, MI 49104-0990, SAD).